

7. Hoe zit het met eigendomsrechten op planten of rassen?

Veredelaars willen hun inspanning en hun ras beschermen. Kwekersrecht en patentrecht zijn twee vormen die we hier zullen bespreken.

Waarom is er behoefte aan beschermen van rassen?

Gemiddeld duurt het ontwikkelen van een ras van kruising, selectie en toetsen tot marktintroductie 8-10 jaar. Een veredelaar moet dus altijd vooruit denken om op tijd de wensen van de toekomstige landbouw te kunnen beantwoorden. Het duurt dus een aantal jaren voor de investering is terugverdiend door de veredelaar. Enige afspraken of bescherming lijkt dus terecht. Maar in hoeverre past dat bij de waarden van de biologische landbouw?

Sterk stijgende kosten van veredelings technieken

Omdat de huidige manier van veredelen een langdurig en competitief proces is, zoeken veredelingsbedrijven naar manieren om dat proces te versnellen en efficiënter te maken. Daar komen steeds meer kostbare technieken (ziektetoetsen in het lab of moleculaire merkers) bij kijken die de veredeling zeer kapitaalintensief maken, zie Tabel 1. Deze stijging in kosten loopt niet gelijk met stijging van de opbrengst. Op basis van CBS gegevens van 1995-2012 is de opbrengst van aardappel met slechts 6% gestegen, van akkerbouwgewassen 6% (min: -30%, max 30%) en gemiddeld over groentegewassen: 2% (min: -30%, max 30%).

Door het steeds kapitaalsintensiever worden van de veredeling wordt de drang tot bescherming van de innovatie tegen nateelt door derden ook groter. Dit beperkt het vrije gebruik van plantenrassen en is een zorgelijke ontwikkeling.

Tabel 1. Geschatte kosten van de veredeling van aardappelrassen in Nederland (bron: interview KWS in Nieuwe Oogst, 7 december 2013)

Jaar	Werkelijke kosten (in 1000 €)	Stijging kosten op basis van 3% inflatie sinds 1990 (in 1000 €)	Stijging kosten sinds 1990 gecorrigeerd voor inflatie (in %)
1990	25	25	
2000	50	34	49%
2010	125	45	177%
2020 (prognose)	250	61	312%

Blokkeren van veredeling is een bedreiging van de biodiversiteit en voedselzekerheid

Aanvankelijk begon de bescherming van rassen met het kwekersrecht (zie Kader 2). Dit is voor velen een acceptabele vorm van bescherming want laat nog steeds de mogelijkheid open voor vrije toegang en gebruik door andere veredelaars om met een ras waar kwekersrecht op rust door te kruisen. Daardoor blijft vooruitgang in de veredeling mogelijk en is er nog altijd toegang tot brede genetische basis.

Daarna ging het beschermen tegen nateelt en ontoegankelijk maken verder: eerst met het ontwikkelen van hybride, later met het introduceren met mannelijke steriliteit, en recentelijk met genetische manipulatie en bijbehorende patenten tot zelfs 'terminator seeds' die zichzelf niet meer kunnen reproduceren.

Dit zijn ontwikkelingen die niet passen bij de waarden van de biologische landbouw. Als veredelaars geen gebruik meer kunnen maken van elkaars innovaties en afhankelijk zijn van hun eigen 'genenpool' wordt de algehele vooruitgang in de veredeling bedreigd. In feite staat daarmee de voedselzekerheid in de toekomst op het spel. Daarom stellen pleitbezorgers dat zaad deel is van het culturele erfgoed van de mensen, en boeren vrij toegang zouden moeten hebben tot zaad (boerenrecht, farmer's rights)

Zaad als 'common good'

Er zijn diverse initiatieven die pleiten voor een open-source methode, zie Vraag 10. Dit vraagt dan wel een andere manier van financieren van veredeling als publieke activiteit om niet (alleen) afhankelijk te zijn van de opbrengst uit verkoop van zaden.

Kader 1. Kwekersrecht

Met het kwekersrecht heeft een veredelaar het alleenrecht om over een periode van 25 tot 30 jaar het zaad van een bepaald ras te vermeerderen. Daarna is het ras vrij van kwekersrecht en mag iedereen dit ras vermeerderen.

Het kwekersrecht kent ook de 'kwekersvrijstelling' (breeder's exemption) Dat stelt dat collega-veredelaars ongevraagd het ras van de concurrent mogen gebruiken om er mee te kruisen. Zo kunnen veredelaars wederzijds van elkaars innovaties profiteren; dat stimuleert de innovatie en kan de gezamenlijke veredeling op een hogere niveau komen wat belangrijk is voor de voedselzekerheid in de toekomst.

Bij patenten ligt dat wezenlijk anders, zie Kader 2

Kader 2. Patentrecht

Innovaties in de veredeling werden tot voor kort alleen met kwekersrecht beschermd. Sinds een aantal jaren wordt steeds vaker het patentrecht aangevraagd en verleend op producten uit de veredeling. Dit kent niet de brede kwekersvrijstelling. Een veredelaar moet dus toestemming vragen aan de octrooihouder om deze eigenschap in zijn veredelingsprogramma te mogen gebruiken. De octrooihouder kan dus selectief toestemming geven en er veel geld voor vragen. Een octrooi aanvragen en houden is een kostbare zaak. Dit is voor kleine veredelaars een onbetaalbare en dus geen haalbare zaak. Innovatie wordt door patenten zeer beperkt. Zie rapport: Veredelde Zaken dat in 2010 door de Tweede Kamer is behandeld <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/06/03/veredelde-zaken.html>

Het gebruik van patenten op planten en rassen past niet bij de waarden van de biologische landbouw.